

DA LI JE MOGUĆA ISTORIJA SVETSKOG PESNIŠTVA?

U *Maloj istoriji poezije* oksfordski profesor Džon Keri, sasvim očekivano, polazi od definicije poezije. Šta je poezija? „Poezija je u istom odnosu prema jeziku u kome je muzika prema zvuku. To je jezik organizovan na poseban način, tako da se pamti i ceni. Ali to, naravno, ne daje uvek isti rezultat. Tokom vekova zaboravljene su hiljade pesama. Ovo je knjiga o nekim od pesama koje nisu zaboravljene”, kaže Keri predlažući u isti mah jednu definiciju poeziju (pesma je „jezik organizovan na poseban način”) i predstavljajući ambiciju svoje knjige (istorija zapamćenih načina na koje je kroz vreme organizovan jezik). Kerijeva definicija je moguća definicija poezije i, kao i bilo koja druga, nije dovoljna. Poezija nije samo jezik, niti stoji samo u odnosu prema jeziku, dok svako pisanje, uključujući i pisanje akademskih radova, ne samo književnih tekstova, predstavlja organizovanje jezika na neki od mogućih „posebnih načina”. Ali šta je istorija poezije Keri ne određuje, već više to podrazumeva (istorija poezije je knjiga o pesmama koje nisu zaboravljene), izlažući sumarni, pregledni i prilično restriktivni pogled na istoriju pesništva.

Poezija je nužno vezana za jezik, ali se ne završava samo na jeziku. Samim tim i istorija poezije, koliko god ona bila mala ili obuhvatna, nužno mora biti vezana za jezička ograničenja. Naravno, i za ljudska ograničenja. Jedan čovek, ma koliko bio posvećen ili upućen, zainteresovan ili otvoren, uvek ostaje rob svojih saznanja i strasti, iskustava i moći.

Predstavljajući istoriju poezije, Keri kombinuje dva modela. Jedno je prezentacija istorije pesništva preko slike velikih epoha i celina. Dugo je prezentacija istorije pesništva preko velikih pesnika čiji su opusi simbolički i stvarni izrazi epoha, kultura i jezika iz kojih su potekli. Od četrdeset poglavlja u knjizi otprilike polovina njih prati pojedinačne pesničke opuse, dok u drugoj polovini autor predstavlja epohe u razvoju pesništva.

Počeci pesništva su još najbolje predstavljeni u Kerijevoj istoriji. Počinjući od *Epa o Gilgamešu* kao slike „bogova, heroja i čudovišta”, autor se potom bavi Homerom i Sapphom, rimskim klasičnim pesnicima (Vergilije, Horacije, Ovidije, Katul i Juvenal) i pesnicima srednjeg veka oličenim, pre svega, u Danteu, provansalskom pesniku Arnou Danijelu, Petrarki i Vijonu. Mada i u početnim poglavljima upadljivo nedostaju *Mahabharata* i *Ramajana*, epovi Istoka, dok se pesnički delovi *Biblije* tek ovlaš pominju, u poglavljima počev od srednjeg veka istorija poezije postaje nedvosmisleno anglocentrična. Piscu *Male istorije poezije* staroengleski spev *Beovulf* svakako je poznatiji od epova Istoka, ali u celovito zamišljenoj istoriji poezije to ne može biti dovoljan razlog da se jednom posveti posebno poglavlje kao konstitutivnom trenutku u nastanku duge i plodne pesničke tradicije, dok se drugi ne pominju ni u sumarnim pregledima i nabravanjima pesničkih dela.

Polazeći od izvora svetskog pesništva, *Mala istorija poezije* s vremenom se sve više zatvara u okvire engleskog jezika bivajući veoma koristan pregled istorije engleske i potom američke poezije, s veoma retkim ekskursima i refleksijama čak i prema evropskom pesništvu. Mnogim antologijama i istorijama poezije prigovarano je, s manje ili više razloga, da su evropocentrične. Kerijeva to nije. Ona je anglocentrična slika istorije svetskog pesništva. Istorija koja počinje *Epom o Gilgamešu* završava se Šejmusom Hinijem i Derekom Volkotom, Majom Adelou, Meri Oliver i australijskim pesnikom Lesom Marejom. Kineska i japanska poezija pominje se tek kao deo biografije Artura Vejlja (1889–1966), engleskog sinologa, orijentaliste i prevodioca, koji je odmah po Prvom svetskom ratu objavio antologije kineske i japanske poezije. „Poezija Kine i Japana jedva da je bila poznata na engleskom govornom području sve do Artura Vejlja”, naglašava Keri, koji analizira nekoliko prevedenih pesama Vu-Tija, Su Tung-Poa, Huang Ksiua, Čuang Cua ili Li-Poa, odnosno tanki pesama, Hitomara, Otomo no Tabita ili Macuo Bašoa. Mada poglavlje posvećeno Vejlju, Paundu i imažistima nosi obećavajući naslov „Zapad sreće Istok”, do pravg susreta, sudeći i po Kerijevoj istoriji, zapravo, nije došlo.

Među afričkim pesnicima, jedino je Filis Vitli (1753–1784) poznata kao prva crna pesnikinja i uopšte prvi afroamerički pisac čija je knjiga objavljena u Sjedinjenim Državama. Rođena u Zapadnoj Africi, prodana u roblje kao devojčica, dospela je u SAD, gde je u porodici Vitli bila povlašćena robinja koja je naučena da piše i kojoj je dozvoljeno da piše i objavljuje. Persijsko pesništvo se predstavlja preko Hafiza, koji se još jednom, zajedno s Rumijem, pominje i prilikom kratkog opisa poezije Meri Oliver. Jedini indijski pesnik u ovoj istoriji je Rabindranat Tagora, kratko predstavljen u poglavlju „Pesnici u politici”. Od pesnika Srednje i Južne Amerike pominju se tek Pablo Neruda, Oktavio Pas i Derek Volkot. Među pesnicima u politici, kako Keri određuje niz dvadesetovekovnih pesnika iz različitih kultura čiji su život ili poezija, a najčešće oboje, bili određeni pritiskom politike (među njima Keri navodi i tumači Tagoru, Anu Ahmatovu, Osipa Mandeljštama, Vladimira Majakovskog, Josifa Brodskog, Gabrijela Garsiju Lorku, Oktavija Pasa, Jorgosa Seferisa, Jaroslava Sajferta, Zbignjeva Herberta, Hjuua Mekdijarmida, R. S. Tomasa i Jehudu Amihaja), nema ni Aleksandra Bloka, ni Marine Cvetajeve, ni Borisa Pasternaka, ni Česlava Miloša, ni Tadeuša Ruževiča, ni Tomasa Venclove, ni Adama Zagajevskog. Među nemačkim pesnicima raznih epoha u *Maloj istoriji poezije* ne pominju se ni Šiler, ni Helderlin, ni Celan, ni Breht, ni Gotfrid Ben. *Mala istorija poezije* ne govori ni o Igou i Lamartinu, niti o francuskoj poeziji uopšte u ogromnom vremenu između raspusnog Viona i gradskog splina Šarla Bodlera i simbolizma.

Poezija Prvog svetskog rata oličena je u desetak engleskih i u dvojici nemačkih pesnika. Ali i ta dvojica nemačkih ekspresionista, Ernst Stadler i Ernst Toler, pominju se uzgred kako bi se u samom uvodu ovog poglavlja prikazalo zanosno i ekstatično osećanje pojedinih pesnika na početku rata koje je ubrzo zgasnulo na poprištima velikog svetskog sukoba. Ima mnogo boljih primera u predstavljanju poezije Prvog svetskog rata. Mada, na prvi pogled, uzima znatno užu tematsku osnovu, knjiga holandskog istoriča-

ra književnosti Gerta Bulensa *Evropski pesnici u Prvom svetskom ratu*, na primer, neporedivo je otvorenija prema različitim evropskim kulturama i njihovim pesnicima, preciznija u imenovanju, jasnija u kulturno-istorijskim dimenzijama. Bulens zaista uzima u obzir najširi evropski kontekst, razumevajući da se bez takvog konteksta ne može razumeti ni šta je Prvi svetski rat značio za evropskog čoveka, ni kakva je uistinu slika Prvog svetskog rata oblikovana u evropskoj poeziji u proteklih sto godina. Slika Velikog rata, „revolucija i transformacija Evrope” pokrenutih njime, kao i odjeka svih tih velikih događaja u evropskom pesništvu, postala je uzbudljiva i sadržajna upravo zahvaljujući nesvakidašnjoj otvorenosti i istraživačkom naporu Gerta Bulensa da pred sobom ima i evropsko iskustvo i evropsko pesništvo u njihovoj celovitosti, prateći i javne i privatne istorije, i velike i male događaje Velikog rata, i političke lomove i lične sudbine, i poeziju napisanu u nekom od evropskih centara i poeziju napisanu na nekoj od evropskih periferija. Bulensova Evropa je zaista Evropa u svojoj ukupnosti. Kod Kerija nema ni tragova takvog celovitijeg nastojanja. Njegova *Mala istorija poezije* ostaje, praktično u potpunosti, na strani centralnih tokova, a ti centralni tokovi dati su isključivo iz angloameričke perspektive. Za ovu istoriju to je veliko ograničenje – kao što bi to bila i ma koja druga centralno postavljena perspektiva – ali autor i ne pokazuje nameru da ga prevaziđe.

I pesništvo Drugog svetskog rata svedeno je na sliku angloameričkog pesništva epohe. Ukratko su predstavljeni opusi sedamnaest pesnika tog razdoblja, među njima su Kejt Daglas, Henri Rid, Karl Šapiro, Ričard Vilbur, Randal Džarel ili Edit Sitvel, čak uz pominjanje njihovih ratnih sudbina. Pesnika drugih jezika i kultura nema u tom pregledu, svejedno što je reč o svetskoistorijskom događaju prvog reda o kome su pisali mnogi pesnici, a u mnogim kulturama su se, u susretu s licem nepojamnog užasa, pitali i da li se poezija uopšte može pisati posle tog događaja. To nije malo pitanje, niti je smelo ostati van vidokruga jedne istorije svetske poezije, kao što to nisu smeli ni mnogi pesnički odgovori potaknuti tako kritičkim i radikalnim pitanjem.

„Poezija iz doba Drugog svetskog rata”, reći će Keri, „potpuno je različita od poezije iz doba Prvog svetskog rata, čime se izražava temeljna razlika između ta dva sukoba. Prvi svetski rat bio je, u celini uzev, lokalni sukob, zapamćen po rovovskom ratu na Zapadnom frontu. Drugi svetski rat bio je sveobuhvatan. Njegova bojišta rasprostirala su se širom sveta, od Afrike do Pacifika.” Detalji ponekad više govore o celini od same celine. Tako je i u slučaju ove epizode iz Kerijeve istorije poezije. Mada to inače najčešće ne čini i mada njegova istorija ne pokazuje težnju ka celovitosti, niti ka komparativnom sagledavanju simultanih ili sukcesivnih pojava u različitim pesničkim tradicijama, Keri, opisujući razliku između Prvog i Drugog svetskog rata, poseže za jednom komparativnom analizom. „U celini uzev”, kaže Keri, poredeći ova dva svetska sukoba, ali, kada govori o pesnicima i o epohama koje su obeležili, onda ne govori sa istog stanovišta – „u celini uzev”. Premda u ovom slučaju priziva celinu, Keri, zapravo, ne napušta svoje temeljno polazište. Drugi svetski rat je opštesvetski sukob, ali je njegova slika u ovoj istoriji poezije ne-

promenjeno anglocentrična. Prvi svetski rat u pesničkoj recepciji je u istoj meri anglocentričan, kao što je i sama predložena istorijska slika sukoba jednako anglocentrična. Rat je, „u celini uzev”, lokalni, a zapamćen je po „rovovskom ratu na Zapadnom frontu”. Takav pogled na Prvi svetski rat nije utemeljen u historiografskoj slici događaja, pa čak ni u samom jeziku. Ako postoji Zapadni front, logika jezičkog imenovanja govori da su postojali još neki frontovi sa svojim specifičnostima, ljudskim sudbinama i pesničkim odzivima. Ali sve to ostaje izvan slike koju Keri nudi čitaocima.

Prvi pesnik španskog jezika kome Kerijeva istorija poklanja pažnju jeste Gabrijel Garsija Lorka, a potom su tu još Pablo Neruda i Oktavio Pas. U *Maloj istoriji poezije* posle srednjeg veka italijanski pesnici se pominju jedva i uzgred, gotovo u zagradi, povodom Roberta Lovela i njegovih kritikovanih prevoda italijanske poezije na engleski. U desetak rečenica ukupno pominju se Đakomo Leopardi, Euđenio Montale, Đuzepe Ungareti i Salvatore Kvazimodo. O njima se govore velike reči, ali je to nedovoljna slika italijanske poezije za čitaoca: Leopardi je najveći italijanski pesnik, uz to i filozof, Montale je najveći italijanski pesnik posle Leopardija, mada su njegove pesme „poslovično teške”, dok je Kvazimodo „italijanska verzija francuskog simbolizma”. Jedno poglavlje u ovoj istoriji prati razvoj nemačke poezije od romantizma do modernizma, predstavljajući taj raspon opusima Getea, Hajne i Rilkea. Na njima se i završava priča o nemačkoj poeziji. Videći u Puškinu i Ljermontovu trenutak „stvaranja ruske literature”, slično kao što takav trenutak u slučaju francuske literature prepoznaje u Bodleru, Malarmeu, Verlenu, Rembou i Valeriju, *Mala istorija poezije* od ruskih pesnika devetnaestog i dvadesetog veka bavi se još samo Ahmatovom i Mandeljštamom, Majakovskim i Brodskim.

Daleko bi nas odvelo nabrojanje velikih pesnika za koje se nije našlo mesta u *Maloj istoriji poezije*. Nije to ni prva ni poslednja knjiga te vrste koja nije pravedna u izboru, ni potpuna u zaokruživanju slike. Ni naši prigovori neće biti potpuni, između ostalog, i zato što ih ima previše. Ni iz perspektive istorije nacionalnog pesništva nije lako utvrditi granicu nužne reprezentacije – koji pesnici moraju biti predstavljeni da bi slika bila zaokružena, mada, znamo to, nikada neće moći da bude celovita. Iz perspektive istorije svetskog pesništva takvu granicu je neuporedivo teže odrediti. Ali, kako god da se ta slika sklopi, ona ne može ostati u okvirima jednog jezika, jedne kulturno-istorijske paradigme ili jedne slike sveta, niti se može prihvatiti ako iz nje nedostaju čitave kulture, epohe ili opusi sa ogromnim uticajem na razvoj pesništva. Tako se u *Maloj istoriji poezije* ne govori o Konstantinu Kavafiju, Štefanu Georgeu, Polu Klodelu, Umberto Sabi, Velimiru Hlebnjиковu, Georgu Traklu, Sen-Džonu Persu, Fernandu Pesoi, Horheu Luisu Borhesu, da pomenemo samo neke od pesnika bez kojih je istoriju poezije teško zamisliti i prihvatiti.

Osim što je anglocentrična, Kerijeva istorija poezije je i izrazito savremena. Od četrdeset poglavlja u knjizi, na dvadeseti vek otpada njih četrnaest, od čega se poezijom druge polovine dvadesetog veka bavi nepunih osam. To nije ništa neobično. Značajan broj antologija i istorija književnosti što se više približava savremenom trenutku posta-

je sve otvoreniji za savremene pisce i njihove opuse. To je problem nesrazmerne aktualizacije tačke gledišta. Bliske pojave deluju značajno, jer su sastavni deo ovovremenog ukusa i iskustva, pojave udaljene u vremenu deluju istorijski okončano, čak i kada savremene pojave govore koliko u njima učestvuju procesi dugog trajanja. Savremenost se često pokazuje kao prenaglašen kriterijum u izboru pisaca i knjiga. Tako je i u slučaju Kerijeve istorije poezije. Dok se ranija razdoblja obrađuju u jednom poglavlju, dvadeseti vek se obrađuje potanko, od jedne do druge istorijske situacije, od jedne do druge poetičke formacije, od jednog do drugog uočljivijeg pesnika.

Pitanje istorije pesništva nedvosmisleno se dovodi u vezu s pitanjem kanona. Kanon nastaje na osnovu istorija i antologija, kritičkog i interpretativnog konsenzusa uspostavljenog u jednom vremenu. Jednom nastao, kanon potom uzvratno utiče na istorije i antologije književnosti. Mada teži okoštavanju i stabilizaciji, kanon je promenljiv i podložan preispitivanju, utoliko pre ako su njegovi izvori nedovoljno pouzdani ili je književna savremenost uzburkana u vremenima velikih kriza. Koliko god donosili nesporezuma, nepravdi ili neprilika, kanoni su potrebni kao operativni vodiči u preobilju književne savremenosti ili duge istorije književnog trajanja. Problem književnog kanona uvek je očigledan kada je on proistekao više iz ideoloških ili kulturno-istorijskih nego iz unutrašnjih književnih razloga.

U odbranu *Male istorije poezije* neko bi rekao da ju je pisao anglosaksonski istoričar književnosti za anglosaksonskog čitaoca. Nije sasvim tako. Objavljena u uglednoj ediciji 'malih istorija' *Yale University Press*-a, gde su objavljene i male istorije jezika, religije, filozofije, arheologije, ekonomije, književnosti ili nauke, koje su sve odreda prevedene na više jezika, *Mala istorija poezije* nije samo akademsko ostvarenje, niti je za samo čitaoca jedne kulture, mada bi, i da je tako, ti čitaoci bili osiromašeni ovakvim uvidom, već je i izdavački projekat s priličnim uticajem. Postoje mišljenja, nimalo retka, i ona idu u korist Keriju i njegovoj istoriji, da u kanon svetske književnosti ulaze samo tekstovi napisani na engleskom jeziku ili prevedeni na engleski jezik. To je prilično ograničavajuće i prilično pragmatično rešenje. Ali uzmimo ga za trenutak u obzir i pogledajmo kako bi iz njegovog ugla izgledala Kerijeva istorija. Sigurno nešto bolje, ali nipošto dovoljno dobro. Ključni prigovori ostali bi na snazi. Kavafi i Česlav Miloš, Helderlin i Borhes svakako su dovoljno prevedeni na engleski jezik da bi bili neizostavni deo jedne istorije svetskog pesništva. Ili je, recimo, Vasko Popa dovoljno preveden na engleski jezik da bi se videlo kako on u tokovima savremenog pesništva govori dalekosežnije od Maje Anđelou.

Ali ako se, ipak, sve to ne vidi, zadržimo se kod pitanja: zašto se to ne vidi? Da li je to zbog ograničenog uvida, uz jasnu svest da svaki uvid u istoriju svetskog pesništva nužno mora biti ograničen? Da li je to pitanje koncepta izložene istorije? Da li je ideja 'male istorije' bila važnija autoru od celovitijeg predstavljanja istorije svetskog pesništva? Da li je tako uobličena istorija plod samo vrednosnih stavova pisca istorije koji jedne pesnike, one o kojima govori, smatra važnijim od drugih, recimo, od onih koje

pominjemo u ovom tekstu? Da li je posredi lični ukus istoričara ili je njegov izbor plod književnog kanona od koga je pošao i koji mu je prilikom oblikovanja ove istorije bio koliko oslonac toliko i ograničavajući okvir? Da li anglocentričnost istorije svetskog pesništva prevazilazi pitanja književnog kanona postajući izraz jedne kulturno-istorijske i kulturno-političke i imperijalne uslovljenosti koja svodi vidokrug nudeći u zameni povlašćenu sliku?

Na sva ova pitanja mogući su i potvrdni i negativni odgovori. Za koji god odgovor da se opredelimo, on oblikuje jednu moguću sliku sveta i jedno razumevanje sveta, ne samo razumevanje poezije u njenoj istorijskoj vertikali ili u njenoj savremenosti, ne čak nužno ni samo razumevanje uloge poezije u iskustvu modernog čitaoca.

Ali kakav god bio odgovor, on ne može otkloniti ono što je osnovni utisak posle susreta s Kerijevom *Malom istorijom poezije*. Taj utisak polazi od jednostrane slike koju ova istorija nudi i završava se u nepomućenosti slike o anglocentričnoj perspektivi na koju se ova istorija dominantno oslanja.

To nas suočava s pitanjem o prirodi još jednog ograničenja, takođe vrlo ljudskog. Da li je moguća istorija svetskog pesništva, da li se ona može predstaviti u okvirima jedne knjige, koliko god ona bila *mala* ili *velika*, i da li je moguće da je napiše jedan jedini čovek?

Poetika nije u prvom planu Kerijeve istorije. Epohe pesništva se češće određuju po istorijskim epohama (Prvi ili Drugi svetski rat) nego po elementima unutrašnje istorije u razvoju poezije. Kerijeva istorija je inače dobro napisana i analitična u onome čime se bavi, jer precizno i efektno određuje predstavljene pesničke opuse i epohe. Keri čak navodi neuobičajeno veliki broj stihova za jednu istoriju poezije, i to je svakako njena vrednost. Njen problem su redukcionizam i nesrazmernost. Usled redukcionizma, ona svetsko pesništvo od srednjeg veka svodi na pesništvo engleskog jezika s vrlo malim ekskursima u druge jezičke zone svetske, čak i evropske poezije. Usled nesrazmernosti, ona previše detaljno prikazuje engleske i američke pesnike, pogotovu dvadesetog veka, ističući time jednostranost pristupa i jezičku, kulturnu i epohalnu uskogrudost vlastite reprezentativnosti.

„Slabo poznaje englesku književnost onaj koji poznaje samo englesku književnost”, kaže Artur Lavdžoj. Pisac *Velikog lanca bića* polazi od istorije ideja i od toga da ideje koje su se jednom pojavile u istoriji neumorno čekaju svoj čas da se u nekom drugom času istorije ponovo ukažu, ma koliko možda u nekom trenutku neke savremenosti delovale odbačene ili zaboravljene. Nije, naravno, reč samo o poznavanju engleske književnosti. U Lavdžojevom iskazu reč je, pre svega, o paradoksu da se predmet, svejedno koliko ga poznavali, ne može razumeti bez konteksta. Pozivajući na značaj konteksta, Lavdžoj nehotično oživljava osnovni prigovor koji se može uputiti *Maloj istoriji poezije*. Njen predmet sužava pojam svetskog pesništva, njen kontekst je u toj meri sužen da izabrani i predstavljeni predmet ne zadobija pravo epohalno razumevanje. Centralni tok gubi očigledno pretpostavljenu dominantnost ako se uzme kao jedini postojeći.

Svet je suviše sveden, jednostavan i monolitan iz perspektive koju sugeriše Kerijeva antologija. Poezija, međutim, nastaje na različitim jezicima i, ma koliko bilo neizvesno njeno prevođenje, ona više od ijednog drugog žanra ili medija jeste glas razlike u velikom oratorijumu izražajnih mogućnosti i, što je najmanje toliko bitno, glas razlika unutar pesničke istorije ili pesničke savremenosti. U nesvodivosti tih razlika i u neponovljivosti tih glasova ukazuje se jedna od ključnih vrednosti svetskog pesništva u njegovoj dugoj istoriji i u njegovoj nesmirenoj savremenosti. *Mala istorija poezije* ne prikazuje raspon tih razlika, niti osluškuje odjek svih tih glasova.